

دانشگاه تهران

دانشکده حقوق و علوم سیاسی

پایان نامه جهت اخذ کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی

عنوان:

تبیین حقوقی و جرم‌شناختی عزاداری‌های نامتعارف

استاد راهنما:

دکتر محسن برهانی

استاد مشاور:

دکتر فیروز محمودی جانکی

نگارنده:

محمد محمدی

پاییز ۱۳۹۵

سیدالدین البرکات الحمی

تبیین حقوقی و جرم‌شناختی عزاداری‌های نامتعارف

اداره کل تحصیلات تکمیلی

باسمه تعالی

دانشگاه تهران

شماره:

تاریخ:

پیوست:

تعهد نامه اصالت اثر

اینجانب **محمد محمدی** متعهد می شوم که مطالب مندرج در این پروژه/پایان نامه/رساله حاصل کار پژوهشی اینجانب است و به دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این پژوهش از آنها استفاده شده است، مطابق مقررات ارجاع و در فهرست منابع و مآخذ ذکر گردیده است. این پروژه/پایان نامه/رساله قبلاً برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است. در صورت اثبات تخلف (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده توسط دانشگاه از اعتبار ساقط خواهد شد

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران می باشد.

نام و نام خانوادگی دانشجو:

امضاء

تقدیم به:

- یگانه خدایی که از روح خود در ما دمید و بارقه‌های نبوت محمدی، ولایت علوی و شهادت حسینی را در سینه‌ی ما نهادینه کرد.

- آن خزانه‌ی علم و حکمت، آن یگانه‌ی حلم و عصمت، آن پاکباز ولایت، آن شاهباز هدایت، آن پیک بادیه‌ی بلا، آن مرد مرتبه‌ی رضا، آن پیام‌آور صحرای کربلا، حسین بن علی، مردی که خود و اولاد خویش را به درگاه خدایش تا ابد نیک‌نام و سرافراز ساخت و درس آزادگی و ظلم‌ستیزی را به ما آموخت.

- پدر مرحومم و مادر بزرگوارم که چگونه زیستن و چرا زیستن را به من آموخته‌اند.

- اساتید گذشته، حال و آینده‌ام که موقعیت فعلی خود را به‌عنوان یک دانشجوی حقوق مدیون آن‌خوبان می‌دانم.

سپاس‌گزاری:

سپاس خدای را که سخنوران، در ستودن او بمانند و شمارندگان، شمردن نعمت‌های او ندانند و کوشندگان، حق او را گزاردن نتوانند و سلام و دورد بر محمد و خاندان پاک او و نفرین پیوسته بر دشمنان ایشان تا روز رستاخیز...

بدون شک جایگاه و منزلت معلم، اجل از آن است که در مقام قدردانی از زحمات بی‌شائبه‌ی او، با زبان قاصر و دست ناتوان، چیزی بنگاریم. اما از آن‌جایی که تجلیل از معلم، سپاس از انسانی است که هدف و غایت آفرینش را تأمین می‌کند و سلامت امانت‌هایی را که به دستش سپرده‌اند، تضمین؛ بر حسب وظیفه و من باب «من لم یَشْکُرِ المخلوق لم یَشْکُرِ الخالق» بسی شایسته است از استاد فرهیخته و فرزانه جناب آقای دکتر محسن برهانی که با کرامتی چون خورشید، سرزمین دل را روشنی بخشیدند و گلشن سرای علم و دانش را با راهنمایی‌های کارساز و سازنده بارور ساختند؛ تقدیر و تشکر نمایم. ایشان با بزرگواری راهنمایی اینجانب در پژوهش حاضر را پذیرفتند. آشنایی من با ایشان افق‌های فکری‌ام را به گستره‌ی اقیانوس اطلس گستراند. به ثمره‌ی ارتباط با ایشان با سرزمینی بکر به نام «فقه» آشنا گردیدم که به قطع و یقین، آینده علمی‌ام به جستجو و کاوش در آن، مصروف خواهد شد. در وهله‌ی دوم، هیچ‌گاه محبت‌ها و زحمات استاد معظم و معزز، جناب آقای دکتر فیروز محمودی جانکی را از یاد نخواهم برد. ایشان در کمال سعه‌ی صدر، با حُسن خلق و فروتنی بی‌بدیل، از هیچ کمکی در این عرصه بر من دریغ نمودند. نگاه دقیق علمی و عمیق ایشان به مباحث جرم‌شناسی و جامعه‌شناسی کیفری، آموزه‌های بی‌شماری را برای تمامی ما به همراه داشت. فارغ از نقش ایشان به عنوان استاد مشاور اینجانب، مهم‌تر از آن نقش پراهمیتی است که ایشان در دگرگونی منطق فکری و ساختارهای ذهنی‌ام داشته‌اند، از این که ایشان با بزرگواری سمت استاد مشاور اینجانب را پذیرفتند، سپاس گزارم. در وهله‌ی سوم از جناب آقای دکتر غلامحسین الهام که با بزرگواری سمت استاد داور اینجانب در تحقیق حاضر را پذیرفتند، کمال تشکر و سپاس‌گزاری را دارم. علاقه و ارادت اینجانب به ایشان از مرزهای استاد و شاگردی فراتر می‌رود، زیرا به حقیقت شخصیت و منش اخلاقی ایشان نمونه‌ای واقعی برای تمام دانشجویانشان محسوب می‌گردد.

از ایزد منان سلامتی و توفیق روزافزون برای تمامی اساتید گذشته، حال و آینده‌ام را مسئلت دارم.

چکیده

در جوامع اسلامی و به خصوص در میان شیعیان، عزاداری برای معصومین علیهم السلام امری نیک و پسندیده می‌باشد و با مذاقه در آموزه‌های شرعی و اسلامی دریافت می‌شود که به وفور به تکریم و تعظیم شعائر حسینی و به طور خاص عزاداری‌ها تأکید شده است. اما شعائر حسینی و عزاداری‌ها نیز مانند بسیاری از مسائل اجتماعی و مذهبی دیگر از تحریف و کج‌فهمی‌های برخی از عوام و خواص در امان نمانده است؛ به گونه‌ای که برخی از عزاداران به منظور عزاداری کردن اقدام به انجام اعمال و رفتارهای نامتعارفی مانند قمه‌زنی، تیغ‌زنی، قفل‌زنی، راه رفتن بر روی آتش و زغال گذاخته، غلتیدن بر روی خرده شیشه و... می‌کنند و این قبیل رفتارها را مصداق واقعی عزاداری می‌دانند و معتقدند که، مرضی شارع می‌باشند. بدون تردید تفحص در بُعد فقهی این گونه از عزاداری‌ها و فهم دقیق ماهیت فقهی و کشف حرمت یا عدم حرمت آن‌ها بر بُعد حقوقی مسئله تأثیر به‌سزایی دارد از این رو در این پژوهش، سعی بر آن بوده که با ارزیابی ادله موافقان و مخالفان این گونه از عزاداری‌ها، صورت واضحی از جنبه‌ی فقهی آن‌ها ارائه شود و در گام بعدی ماهیت حقوقی این قبیل عزاداری‌ها از حیث جرم یا انحراف بودن مورد بررسی قرار گیرند و همچنین به شرح و نقد رویه‌ی قضایی موجود در این رابطه پرداخته شود و در وهله‌ی آخر در این پژوهش تلاش شده تا با عینک جرم‌شناسانه شرح و تفصیل موضوع را ادامه داده و علل و عوامل گرایش افراد به این گونه از عزاداری‌های نامتعارف و راهکارهایی در جهت پیشگیری فرهنگی- اجتماعی از آن‌ها ارائه گردد.

واژگان کلیدی: عزاداری‌های نامتعارف، قمه‌زنی، اخلال در نظم عمومی، تظاهر به عمل حرام، پیشگیری

فهرست

مقدمه ۱

الف: بیان مسئله‌ی تحقیق ۱

ب: ضرورت و اهمیت موضوع ۴

پ: قلمرو تحقیق ۵

۱: قلمرو موضوعی ۵

۲: قلمرو مکانی ۶

۳: قلمرو زمانی ۶

ت: مسئله‌های تحقیق ۷

ث: فرضیه‌های تحقیق ۷

ج: اهداف تحقیق ۷

چ: پیشینه و سابقه‌ی تحقیق ۸

ح: روش تحقیق و مشکلات آن ۹

خ: ساماندهی تحقیق ۱۰

بخش اول: مفاهیم و مبانی فقهی عزاداری‌های نامتعارف ۱۲

فصل اول: معناشناسی، انواع و تاریخچه عزاداری‌های نامتعارف ۱۴

مبحث اول: معناشناسی مفاهیم و اصطلاحات ۱۴

گفتار اول: عزاداری، شعائر و مناسک ۱۴

بند اول: عزاداری ۱۵

الف: عزاداری سنتی ۱۵

- ب: عزاداری نوین ۱۶
- پ: عزاداری نامتعارف ۱۷
- بند دوم: شعائر ۱۷
- الف: شعائر دینی ۱۸
- ب: شعائر حسینی ۱۹
- بند سوم: مناسک دینی و عزاداری ۲۱
- گفتار دوم: قمه زنی، شعائر و مناسک عزاداری ۲۲
- بند اول: قمه زنی و مناسک عزاداری ۲۳
- بند دوم: قمه زنی و شعائر حسینی ۲۳
- مبحث دوم: انواع و تاریخچه‌ی عزاداری‌های نامتعارف ۲۵**
- گفتار اول: انواع عزاداری‌های نامتعارف ۲۵
- بند اول: عزاداری‌های نامتعارف نوین ۲۵
- الف: قمه زنی ۲۶
- ب: قفل زنی ۲۷
- پ: استفاده از زنجیرهای تیغ‌دار ۲۸
- ت: غلتیدن بر روی خرده شیشه ۲۹
- ث: شمع آجین ۲۹
- ج: قلاده به گردن آویختن ۳۰
- چ: عزاداری سُم ۳۰
- بند دوم: عزاداری‌های نامتعارف سنتی ۳۱

- الف: گِل مالی کردن سر و صورت و پریشان کردن چهره ۳۱
- ب: راه رفتن بر روی تیغ و خار ۳۲
- پ: راه رفتن بر روی آتش و زغال گداخته ۳۳
- گفتار دوم: تاریخچه و پیشینه‌ی عزاداری‌ها و سیر تغییر و تحولات آن ۳۳
- بند اول: حکومت صفویه و عزادارهای نامتعارف ۳۵
- بند دوم: حکومت قاجاریه و عزاداری‌های نامتعارف ۳۷
- فصل دوم: مبانی فقهی عزاداری‌های نامتعارف** ۴۰
- مبحث اول: ادله‌ی موافقان عزاداری‌های نامتعارف** ۴۰
- گفتار اول: روایات، اقوال معصومین و فتاوی مشهور ۴۰
- بند اول: روایات و اقوال معصومین علیهم السلام ۴۱
- الف: روایت خالد بن سدیر از امام صادق (ع) ۴۱
- ب: روایت امام رضا (ع) ۴۴
- پ: زیارت ناحیه مقدسه ۴۶
- بند دوم: فتاوی مشهور و معتبر ۴۸
- الف: فتاوی تاریخی میرزای نایینی ۴۸
- ب: فتاوی برخی از فقهای خاندان شیرازی ۵۱
- گفتار دوم: داستان‌ها و وقایع تاریخی ۵۴
- بند اول: ماجرای سر به محمل کوبیدن حضرت زینب (س) ۵۴
- بند دوم: شکستن دندان اویس قرنی ۵۶
- گفتار سوم: سایر ادله‌ی مستند جواز قمه زنی، تیغ زنی و رفتارهای مشابه ۵۸

بند اول: اصل اباحه ۵۸

بند دوم: احیای امر مذهب ۶۰

بند سوم: ابراز هم‌دردی و مواسات با معصوم ۶۰

مبحث دوم: ادله‌ی مخالفین رفتارهای نامتعارف در عزاداری‌ها ۶۲

گفتار اول: ضرر جسمانی ۶۲

بند اول: قمه زنی از منظر کارشناسان پزشکی ۶۳

بند دوم: قمه زنی و محدوده‌ی ضرر جسمانی ۶۵

گفتار دوم: بدعت و وهن مذهب ۶۸

بند اول: بدعت ۶۹

الف: بدعت در لغت و اصطلاح و بیان حکم شرعی آن ۶۹

ب: اعمال نامتعارف و بدعت ۷۰

بند دوم: وهن مذهب ۷۲

الف: وهن مذهب در لغت و اصطلاح و حکم تکلیفی عمل موهون: ۷۲

ب: رفتارهای نامتعارف در عزاداری و وهن مذهب ۷۵

گفتار سوم: حکم حاکم شرع ۷۷

بند اول: حکم حکومتی و فتوای فقیه ۷۸

بند دوم: حکم حاکم شرع و رفتارهای نامتعارف در عزاداری ۸۱

بخش دوم: تبیین حقوقی و جرم‌شناختی عزاداری‌های نامتعارف ۸۶

فصل اول: تبیین حقوقی عزاداری‌های نامتعارف ۸۸

مبحث اول: قابلیت جرم‌انگاری عزاداری‌های نامتعارف ۸۸

- گفتار اول: جرم انگاری عزاداری‌های نامتعارف در پرتو اصل ضرر..... ۹۱
- گفتار دوم: جرم‌انگاری عزاداری‌های نامتعارف در پرتو اصل اخلاق‌گرایی قانونی ۹۶
- گفتار سوم: جرم‌انگاری عزاداری‌های نامتعارف در پرتو اصل پدر سالاری حقوقی ۹۹
- مبحث دوم: عزاداری‌های نامتعارف و حقوق کیفری ۱۰۳**
- گفتار اول: محتوا و محدوده‌ی اصل ۱۶۷ قانون اساسی ۱۰۴
- گفتار دوم: عزاداری‌های نامتعارف در پرتو اصل ۱۶۷ قانون اساسی ۱۰۸
- مبحث سوم: سیاست قضایی جمهوری اسلامی ایران در قبال عزاداری‌های نامتعارف .. ۱۱۱**
- گفتار اول: اخلال در نظم عمومی ۱۱۲
- بند اول: سیاست جنایی قانونی پیرامون اخلال در نظم عمومی ۱۱۴
- بند دوم: قمه‌زنی و اخلال در نظم عمومی ۱۱۶
- گفتار دوم: تظاهر به عمل حرام در ملاء عام ۱۱۸
- بند اول: سیاست جنایی قانونی در قبال تظاهر به عمل حرام در ملاء عام ۱۱۹
- بند دوم: قمه‌زنی و تظاهر به عمل حرام ۱۲۱
- فصل دوم: تبیین جرم‌شناختی عزاداری‌های نامتعارف ۱۲۳**
- مبحث اول: عوامل گرایش افراد به برخی از عزاداری‌های نامتعارف ۱۲۸**
- گفتار اول: عوامل فردی ۱۲۹
- بند اول: عوامل زیستی ۱۳۰
- الف: عوامل ارثی ۱۳۰
- ب: جنست ۱۳۱
- پ: سن ۱۳۲

- بند دوم: عوامل اعتقادی ۱۳۳
- الف: شفا یافتن ۱۳۴
- ب: نذر ۱۳۵
- بند سوم: عوامل روانی ۱۳۵
- الف: مشکلات روانی و عصبی ۱۳۶
- ۱- هیجان زدگی ۱۳۷
- ۲: کمبود عاطفه ۱۳۸
- ب: کنجکاوی ۱۳۹
- گفتار دوم: عوامل محیطی ۱۴۰
- بند اول: عوامل کلان محیطی ۱۴۱
- الف: اجتماع ۱۴۱
- ب: وضعیت مالی و اقتصادی ۱۴۴
- پ: سیاست ۱۴۵
- ت: فرهنگ ۱۴۷
- بند دوم: عوامل خرد محیطی ۱۴۸
- الف: خانواده ۱۴۸
- ب: گروه همسالان ۱۵۱
- پ: محله‌ها و مکان‌های خاص ۱۵۲
- ت: رسانه‌ها و شبکه‌های ماهواره‌ای ۱۵۳
- مبحث دوم: پیشگیری از عزاداری‌های نامتعارف و راه‌کارهای مقابله با آن‌ها ۱۵۵**

گفتار اول: پیشگیری و برخی از صور آن	۱۵۷
بند اول: پیشگیری در لغت و اصطلاح	۱۵۷
بند دوم: انواع پیشگیری	۱۵۸
الف: پیشگیری وضعی و عزاداری‌های نامتعارف	۱۵۹
ب: پیشگیری اجتماعی	۱۶۱
گفتار دوم: راه کارهای پیشگیری اجتماعی - فرهنگی از عزاداری‌های نامتعارف	۱۶۴
بند اول: آگاهی بخشی مردم و اصلاح باورهای دینی	۱۶۴
الف: مدرسه	۱۶۶
ب: مساجد	۱۶۸
پ: رسانه‌ها و سایر وسایل ارتباط جمعی	۱۷۰
بند دوم: تقویت مداخلات اجتماعی - فرهنگی	۱۷۳
الف: تقویت نقش و جایگاه خانواده‌ها	۱۷۳
ب: تقویت نقش و جایگاه محله‌ها	۱۷۴
نتیجه‌گیری	۱۷۷
طرح پیشنهادات	۱۸۷
فهرست منابع	۱۹۰

مقدمه

قبل از هر اقدامی برای بررسی و مطالعه‌ی فقهی، حقوقی و جرم‌شناسانه‌ی مقوله‌ی عزاداری‌های نامتعارف، لازم است که به طور خلاصه به تبیین و تعیین چارچوب، هدف و روش کار مورد نظر، اشاره شود. از این رو در مقدمه‌ی حاضر، پس از بیان تعریف مساله و طرح موضوع و اهمیت آن، سوالات و فرضیه‌های تحقیق مطرح شده است و سپس اشاره‌ای کوتاه به پیشینه‌ی تحقیق داشته و در پی آن اهداف و روش کار مشخص گردیده و در پایان، چارچوب سازمانی پژوهش برای خوانندگان پژوهش حاضر ترسیم شده است.

الف: بیان مسئله‌ی تحقیق

یکی از مسائل مهمی که امروزه در عرصه‌ی فقه اجتماعی مورد توجه قرار گرفته است، سؤال از حرکتهای نامتعارف در عزاداری حضرت سید الشهداء (ع) است. باور بسیاری از عامه و برخی از خاصه مردم بر آن است که هر عملی که به قصد عزاداری صورت گیرد، شرعیت لازم را دارد و عزاداری امام حسین (ع) از همه‌ی حرمت‌ها استثناء می‌باشد^۱. از این رو، طبق این باور، قمه زنی و برخی از اعمال نامتعارف مانند قفل زنی و لطمه زدن به صورت فی حد نفسه و ماورای شرایط موجود جامعه حلال است و به بیان دیگر حکم اولیه‌ی آنها حلیت است. اما نباید از نظر دور داشت که، در مقام ارائه‌ی یک قاعده‌ی کلی، برای هر امری محدوده‌ای وجود دارد که تجاوز و خروج از آن محدوده افراط محسوب شده و جایز نمی‌باشد و عزاداری برای ائمه‌ی معصومین علیهم السلام و به طور خاص امام حسین (ع) نیز از این قاعده مستثنا نیست و به بیان دیگر، عزاداری کردن برای آن بزرگواران مثل هر امر دیگری حد و مرز خاصی دارد که عدول از آن مرضی شارع مقدس نیست مثلاً عزاداری نباید به واسطه‌ی عمل حرامی انجام شود یا منتهی به عمل حرام شود. از دیرباز فرهنگ و سبک عزاداری ایرانیان برای ائمه‌ی معصومین علیهم السلام نمادی از معرفت دینی آنان بوده است. هر گوشه‌ای از این کشور را بنگریم، مردم با آداب و رسوم خاص خود در رثای سید و سالار شهیدان کربلا عزاداری می‌کنند.

^۱ - نجفی، زین العابدین، اعمال نامتعارف در عزاداری اهل بیت (ع) از منظر فقه امامیه، دوره ۵، شماره ۱۷، زمستان ۱۳۸۷، ص ۴.

در واقع فارغ از این که این آداب و رسوم چقدر از مبانی دینی و فرهنگی اصیل اسلامی نشأت گرفته و یا حیثاً منطبق با آموزه‌های اسلامی نباشند؛ گاهی اوقات شاهد اعمال نابهنجار و حرکات غیر متعارفی در این زمینه هستیم. گویا برای دسته‌ای از عزاداران، عزاداری هدفی شده است که برای نیل به این هدف وسیله توجیه‌پذیر است، به عبارت دیگر وسیله و ابزار و شیوه‌های عزاداری از اهمیت برخوردار نبوده بلکه آنچه برای این دسته از عزاداران مهم است نفس عزاداری است و فرقی ندارد که، عزاداری کردن با زدن قمه بر سر، سنگ زدن بر سینه، قفل زدن بر بدن و یا راه رفتن بر روی آتش و زغال گداخته و غلتیدن بر روی خورده شیشه و... باشد. در حالی که اگر عزاداری آن‌گونه که شرع مقدس اسلام گفته به درستی انجام شود، خود ابعاد سیاسی، فرهنگی و اجتماعی بالایی دارد و نیازی نیست که ما از خودمان چیزهایی را به آن اضافه کنیم. اما امروزه برخی از شیوه‌های نامتعارف عزاداری، جایگزین فرهنگ ناب عزاداری از منظر معصومین علیهم السلام شده است؛ از این رو مرزشناسی جلوه‌های عزاداری و تحلیل آن در وضعیت کنونی، از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است که با تبیین این مسئله می‌توان گامی مؤثر در ارائه راه کارهای مناسب در جهت هر چه بهتر و باشکوه‌تر برگزار شدن این مراسم و تعظیم شعائر الهی برداشت؛ به گونه‌ای که بر مفاهیم و محتوای عمیق آن، خدشه‌ای وارد نشود و اصل پیام عاشورا به درستی به مخاطبان منتقل گردد. آنچه که در عصر حاضر نسبت به سایر شیوه‌های نامتعارف عزاداری رواج یافته عمل قمه‌زنی است. این عمل طرفداران و حامیان زیادی از عامه‌ی مردم گرفته تا فقها و مراجع عظام دارد و در جبهه‌ی مقابل، مخالفان به شدت به نقد و رد این شیوه‌ی عزاداری پرداخته‌اند و این عمل را ناپسند و نامشروع می‌دانند، البته هر دو گروه موافق و مخالف ادله خاص خود را دارند و سعی می‌کنند نظر موافق یا مخالف خود را مستدل به کرسی اثبات بنشانند. حداقل چیزی که می‌توان گفت این است که، بر سر مشروعیت یا نامشروعیت این گونه عزاداری‌ها (قمه‌زنی) بین برخی از فقها اختلاف نظر غیر قابل اغماضی مشهود است به گونه‌ای که برخی از آنها با قاطعیت، نظر به حرمت این گونه از عزاداری‌ها دارند و برخی دیگر نه تنها در این زمینه میانه‌ای با حرمت ندارند بلکه نظر به استحباب آنها نیز دارند. اما آنچه که در عصر حاضر بر هیچ کسی پوشیده و قابل کتمان نیست، این است که دشمنان و بدخواهان اسلام، همواره در صدد یافتن فرصتی جهت مخدوش به تصویر کشیدن چهره‌ی اسلام بوده‌اند و اکنون با

گسترش رسانه‌ها، راه برای تخریب چهره دین هموارتر گردیده است. بدین لحاظ یکی از مهم‌ترین معیارهای فقهی در شایسته برپا شدن مراسم عزاداری، پرهیز از وهن اسلام در اذهان و افکار عمومی جهان است و متأسفانه فاعلان این گونه از عزاداری‌ها چهره‌ی اسلام را خواسته یا ناخواسته موهون به تصویر می‌کشند^۱ و با ظاهر شدن در کوچه‌ها و خیابان‌ها به صورت دسته جمعی اقدام به این گونه از عزاداری‌ها می‌کنند که برخی از محاکم قضایی نظر به مختل شدن نظم عمومی در جریان انجام عزاداری‌های فوق دارند و قاطعانه با فاعلان این قبیل عزاداری‌های نامتعارف برخورد کیفری می‌کنند. از آنجایی که یکی از رسالت‌های عمده‌ی حقوق تأمین نظم اجتماعی می‌باشد، دولت‌ها و قوه‌ی حاکمه با قاطعیت با مختل کنندگان این نظم برخورد می‌کنند اما در این راستا باید به حقوق افراد جامعه توجه کرد و همواره اصل برائت را که هم‌چون ستون محکمی پشتوانه‌ی بی‌گناهی افراد می‌باشد را مدنظر قرار دهیم؛ تا مبادا حقوق افراد، قربانی نظم جامعه شود. لذا در این پژوهش پس از بررسی و تفحص پیرامون بُعد فقهی عزاداری‌های نامتعارف، در صدد کشف ماهیت حقوقی آن‌ها برآمده و صرف نظر از برخورد یا عدم برخورد فعلی قانونگذار با این گونه از عزاداری‌های نامتعارف، امکان یا عدم امکان برخورد قانونگذار و به بیان دیگر جرم‌انگاری آن‌ها با توجه به اصول و مبانی جرم‌انگاری مورد مذاقه قرار داده می‌شود و در ادامه رویکرد قانونگذار را در عصر حاضر و در جامعه‌ی کنونی، در برابر این گونه از عزاداری‌های نامتعارف را بررسی کرده تا مشخص شود که قانونگذار این گونه از عزاداری‌ها را جرم دانسته است یا این که صرفاً در حد انحراف می‌باشند و به بیان دیگر، قانونگذار در صدد واکنش کیفری با آن‌ها نبوده است. در حال حاضر با وجود ابهاماتی که پیرامون این مسئله وجود دارد ولی سیاست و رویه‌ی محاکم قضایی بیشتر به سمت و سوی محاکمه کردن افرادی که اقدام به برخی از صور عزاداری‌های نامتعارف می‌کنند، می‌باشد که مستندات قانونی مقامات قضایی در این زمینه خالی از مناقشه نیست و به نحوی می‌توان گفت که مستندهای قانونی ایشان مخدوش می‌باشند. از طرف دیگر از منظر جرم‌شناختی، توجه به علل، عوامل و

۱- مسائلی، مهدی، قمه زنی سنت یا بدعت؟، نشر گلین، چاپ پنجم، اصفهان، ۱۳۸۶، ص ۶۶.

انگیزه‌های گرایش افراد به این گونه از عزاداری‌های نامتعارف و نهایتاً شناسایی آن عوامل در جهت کاستن از گرایش افراد به آن‌ها امری ضروری می‌باشد و شایسته و بایسته است که نسبت به پیشگیری از آن‌ها اقدام شود.

ب: ضرورت و اهمیت موضوع

مسئله‌ی عزاداری‌ها یک پدیده‌ی جدید و نوظهور محسوب نمی‌شوند و در گذشته تاکنون، همواره مسلمانان و به خصوص شیعیان در ایام خاصی از سال برای ائمه‌ی معصومین علیهم السلام اقدام به برپایی سوگواری‌هایی کرده‌اند. آنچه در عصر حاضر موضوع عزاداری‌ها را از اهمیت ویژه‌ای برخوردار ساخته است، توسعه‌ی عزاداری‌ها به انواع و اقسام متعدد و متنوعی بوده که برخی از این عزاداری‌ها، نامتعارف و نابهنجار می‌باشند؛ در صورتی که در گذشته عزاداری‌ها از تنوع و تعدد امروزی برخوردار نبوده و معمولاً مردم به یک سبک و شیوه‌ی معمول و متعارف اقدام به عزاداری می‌کردند. امروزه با گسترش برخی از صور عزاداری‌های نامتعارف مثل قمه‌زنی، تیغ‌زنی، راه رفتن روی آتش و زغال گذاخته و...، با موضع‌گیری‌های مختلف فقها و مراجع در برابر این نوع از عزاداری‌ها و اختلاف فتاوی ایشان روبرو هستیم و از طرفی هم محاکم قضایی شدیداً سعی بر برخورد کیفری با فاعلان این گونه از عزاداری‌ها دارند. لذا ضروری است که حکم فقهی و ماهیت حقوقی این گونه از عزاداری‌ها از جهت جرم یا انحراف بودنشان و مستندات رویه‌ی قضایی در این زمینه، مورد بررسی قرار گیرند تا به نتیجه‌ای درخور و شایسته در مورد این شیوه‌های نامتعارف از عزاداری‌ها رسیده تا از این رهیافت، بتوانیم برخورد شایسته و بایسته را در موارد مواجهه با آن‌ها، انتخاب و اتخاذ کنیم. از آنجایی که، این گونه از عزاداری‌ها در عصر حاضر به عقیده بیشتر فقها موجب وهن مذهب و تخدیش چهره‌ی اسلام شده‌اند، شناسایی علل، عوامل و انگیزه‌های افراد در گرایش به این شیوه‌های نامتعارف عزاداری، در جهت اتخاذ اقدامات

پیشگیرانه لازم است. به همین جهت ارائه‌ی یک پژوهش جامع در این زمینه و بررسی ابعاد مختلف فقهی، حقوقی و جرم‌شناختی آن لازم و ضروری است.

ب: قلمرو تحقیق

۱: قلمرو موضوعی

همان‌طور که بیان شد، شیوه‌های عزاداری در عصر حاضر از متعارف و معمول جامعه فاصله گرفته و برخی از افراد به اعمال و رفتارهای نامتعارفی در عزاداری‌ها جهت عزاداری کردن متمسک می‌شوند و آن‌ها را مصداق احسن و افضل عزاداری می‌دانند. برای نمونه، این دسته از عزاداران، اقدام به قمه‌زنی و تیغ‌زنی می‌کنند و از این طریق خون خود را جاری کنند و یا این‌که با راه رفتن بر روی آتش و زغال‌گداخته، غلتیدن بر روی خورده شیشه و قرار گرفتن زیر سُم اسب به نحوی، درد و المی را به خود وارد می‌کنند تا بدین شکل با این بزرگواران ابراز مواسات و هم‌دردی کنند. در میان این شیوه‌های نامتعارف عزاداری، قمه‌زنی و تیغ‌زنی حامیان فراوانی دارند که سرسختانه از مشروعیت و جواز این‌گونه از عزاداری‌ها حمایت می‌کنند. در این پژوهش سعی بر آن شده است که، برخی از صور این شیوه‌های نامتعارف عزاداری (قمه‌زنی و تیغ‌زنی) که در بین سایر شیوه‌های عزاداری‌های نامتعارف بیشترین شیوع را در ایران دارند مورد تحلیل فقهی، حقوقی و جرم‌شناختی قرار گیرند و با یافتن پاسخ و حکم این موارد با وجود وحدت ملاکی که بین بیشتر موارد عزاداری‌های نامتعارف وجود دارد، پاسخ به مصادیق نادر دیگر هم قابل تسری می‌باشد.

۲: قلمرو مکانی

«عزاداری‌های نامتعارف» که موضوع این پژوهش می‌باشد را از منظر فقهی، از دیدگاه فقهای گذشته و معاصر بررسی کرده و در مورد تحلیل‌های حقوقی و جرم‌شناختی، عزاداران را که در جمهوری اسلامی ایران

و به خصوص در شهرهای خاص، مثل خمینی شهر و زینبیه اصفهان، قم، مشهد و... می‌باشند را مد نظر قرار داده و به منظور تشریح و واکاوی بحث جرم‌شناختی پژوهش، پرسش‌نامه‌هایی بین اشخاصی که در شهرهای خمینی‌شهر، زینبیه و برخی از نقاط دیگر استان اصفهان در عزاداری‌ها اقدام به قمه‌زنی و تیغ‌زنی می‌کرده‌اند توزیع و جمع‌آوری کرده و با برخی از این افراد مصاحبه‌ی شفاهی صورت گرفته و سرانجام از نتایج این پرسش‌نامه‌ها و مصاحبه‌ها در جهت روشن شدن علل و عوامل گرایش دسته‌ای از افراد به این گونه از عزاداری‌های نامتعارف، بهره‌جسته می‌شود.

۳: قلمرو زمانی

در نوشتارهای قبل بیان شد که نفسِ عزاداری برای معصومین علیهم السلام امری نوظهور و مربوط به عصر حاضر نیست؛ بلکه عزاداری برای آن بزرگواران سبقه‌ی طولانی داشته و ریشه در گذشته دارد اما برخی از انواع و شیوه‌های عزاداری ابداع شده یا شیوع یافته در عصر حاضر می‌باشند و مورد قبول اکثریت جامعه عزاداران نیستند. از جمله اولین فقهای که به صورت جدی بحث برخی از عزاداری‌های نامتعارف (قمه‌زنی و تیغ‌زنی) را مطرح کردند و در مورد جواز یا عدم جواز آن سخن گفتند؛ محقق بزرگ، میرزای نایینی می‌باشند که فتوا و نظر ایشان باب صدور فتاوی دیگر از فقهای شیعه را در این زمینه باز کرد. در حقوق ایران اسلامی، از این گونه عزاداری‌ها به صراحت سخنی به میان نیامده ولی از دهه‌های اخیر، محاکم قضایی با این گونه عزاداری‌ها برخورد می‌کنند؛ برای نمونه با کسانی که در عزاداری‌ها مرتکب قمه‌زنی و تیغ‌زنی می‌شوند برخورد کیفی قاطعانه می‌کنند.